

репрезентом досліджуваного періоду дозволяє зробити висновок про недосконалість системи розділових знаків.

У перспективі плануємо зосередити увагу на функціонуванні та особливостях введення елементів чужого мовлення у документах XVIII ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубев С. Приложение // С. Голубев. Киевский митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники (опытъ церковно-историческаго изслѣдованія). – К., 1883. – Т. 2. – 357 с.
2. Курило Л. М. Епістолярій Олеса Гончара і творча індивідуальність письменника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Укр. література“ / Л. М. Курило. – К., 2006. – 18 с.
3. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. – К. : Аконт, 2007.
4. Павлик Н. В. Типологія дискурсивних одиниць в українському епістолярному мовленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня ...канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / Н. В. Павлик. – Донецьк, 2005. – 22 с.
5. Рогоза О.Б. Структурно-композиційні та семантико-прагматичні особливості французького епістолярного роману XVIII – XX століть (на матеріалі творів Ш. де Лакло, О. де Бальзака, А. де Монтерлана) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 „Романські мови“ / О. Б. Рогоза. – К., 2005. – 22 с.
6. Торчинська Н. М. Чуже мовлення в офіційно-діловому стилі (на матеріалі грамот Петра Могили) // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХМЦНТІ, 2012. – Вип. 5. Українська філологія. – С. 180–190.
7. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія“ ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
8. Цехмейструк О. Г. Прагматика української офіційно-ділової документації XVI – XVII століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / О. Г. Цехмейструк. – Одеса, 2009. – 21 с.

У статті проаналізовано особливості офіційного епістолярію П. Могили 1633–1642 рр.; зокрема схарактеризовано способи введення елементів чужого мовлення у контекст листів, визначено найбільш продуктивні ввідні слова, з'ясовано їхню семантику; описано специфіку пунктуаційного оформлення репрезентем.

Ключові слова: епістолярій, репрезентеми, ввідні слова, дієслова мовлення, пунктуація.

In the article the features of the official epistles of 1633 – 1642 years by P. Mohyla are analysed; particularly, the methods of introduction of stranger speech elements into the context of letters are described, the most productive introductory words are determined, their semantics is found out; the specific character of punctuation of representamen is described.

Key words: epistles, representamens, introductory words, speech verbs, punctuation.

Катерина Чаус
(Київ)

УДК 81'42

КОНФРОНТАЦІЙНІ ТАКТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ)

Дослідження політичного мовлення лінгвістами стають дедалі актуальнішими, особливо в царині дисциплін на перетині наук таких, як соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика та ін. Сьогодні на порядок денний виходять питання теоретичного моделювання політичного дискурсу – виявлення механізму його породження й функціонування у вигляді політичних текстів, характеристики мовленнєвої поведінки політика, вироблення вербальних та риторичних стратегій у політичній діяльності тощо [12, с. 2]. Якщо дискурс можна розглядати як особливе використання мови, як комунікативну подію, то політичний дискурс – як мовлення, занурене у соціально-політичне життя.

Політична комунікація відіграє вирішальну роль у процесах розбудови держави, в утвердженні її місця у світовому інформаційному просторі. Тому дослідження політичної комунікації, політичних дискурсів стало однією із найпріоритетніших тем у суспільних науках. З'явилися (не шойно, а вже у розвитку) такі нові наукові дисципліни, як “Теорія переговорів”, “Аналіз і розв’язання конфліктів”, “Паблік рілейшнз”, предметом вивчення яких є політична комунікація та її місце і роль у світовому інформаційному просторі. Відкрите суспільство з власним інформаційним простором неминуче тяжіє до виходу в світовий інформаційний простір [10, с. 2].

Аналіз українського політичного мовлення, здебільшого за матеріалами друкованих ЗМІ, представлений у роботах політологів, соціологів, лінгвістів. Зокрема, С. Т. Онуфрив у дисертаційній роботі визначає основний зміст, типологію та семантику поняття “політичний дискурс”, виявляє сутнісні характеристики політичного дискурсу сучасних засобів масової інформації України [10]. В. В. Петренко дослідила політичну мову як засіб маніпулятивного впливу, здійснивши комплексний підхід до аналізу політичної мови та окресливши основне коло проблем, які складають теоретико-політологічний та практично-прикладний зміст досліджень політичної мови у вітчизняній політичній науці [11]. Роль та особливості метафори у політичному дискурсі окреслює у дисертаційному доробку Х. П. Дацишин. Дослідниця з’ясовує специфіку функціонування метафори в сучасному політичному дискурсі мас-медіа, наголосивши на комунікативному, когнітивному та структурно-морфологічному аспектах [5].

Дослідження лексико-фразеологічної основи текстів політичних дискусій як окремого жанру політичного дискурсу кінця ХХ – початку ХХІ століття здійснила О. І. Андрейченко. Новою є типологічна класифікація лексичних та фразеологічних засобів вираження концептів «влада», «політика». По-новому висвітлено явище метафоризації в публіцистичних текстах кінця ХХ – початку ХХІ століття [1]. Лексична сугестія у публіцистиці є предметом дисертаційної праці А. В. Белецької. У роботі виявлено взаємодію внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування мови друкованої публіцистики ЗМІ України на прикладах центральних та регіональних суспільно-політичних, опозиційних та провладних, партійних та непартійних газет, а також розглянуто специфіку використання публіцистами друкованих ЗМІ мови дискурсу в процесі соціальної комунікації задля досягнення політичних цілей організаторів дискурсу протистояння [2].

У російському мовознавстві, зокрема у сфері прикладної лінгвістики, досліджують проблему так званих мовленнєвих злочинів. О. С. Кара-Мурза визначає мовленнєві злочини як «правопорушення, що полягає в тому, що здійснюються вони засобами вербальної поведінки, шляхом використання продуктів мовленнєвої діяльності, тобто текстів, які поширюються в ЗМІ [9, с. 48]. Мовний злочин – це маніпуляція руйнівного характеру, що тиражується засобами масової інформації з метою впливу на масову свідомість [8]. Ю. О. Золотарева визначає відношення між мовним злочином, мовною маніпуляцією та міжособистісною маніпуляцією. Ці процеси можна ілюструвати прикладами з політичного дискурсу, але це вже тема окремої розвідки.

Соціолінгвістичний підхід у дослідженні дискурсу передбачає аналіз учасників спілкування як представників різних соціальних груп і аналіз умов спілкування в широкому соціокультурному контексті. [14]. Політичні діячі в аналізі політичного дискурсу швидше виступають як представники соціальних груп, будучи членами партій, що орієнтуються на певні соціальні прошарки. Аналіз умов спілкування політиків передбачає передусім аналіз політичної та соціально-економічної ситуації в країні, яку тим часом можна простежити за передвиборчими гаслами, публічними виступами та програмами політичних партій. Необхідно враховувати розвиток політичної культури суспільства, щоб зрозуміти відношення влада/народ, влада/опозиція. Відповідно, у публічних виступах, заявах, дебатах політичні опоненти намагаються порівнювати, зіставляти і навіть протиставляти власні дії, обіцянки, прагнення з діями опонентів. І цей факт свідчить про те, що ситуацій конфлікту не уникнути. Дослідження конфлікту в політичному мовленні передбачає виявлення в ньому конфронтаційних стратегій, що направлені на маніпулювання свідомістю.

Мета конфронтаційної стратегії – виставити супротивника в негативному забарвленні, критикуючи його діяльність [7, с. 35]. Конфронтація комунікантів проявляється в ініціюванні й підтриманні ситуації конфлікту [6, с. 5]. Вона полягає в сутичці різноспрямованих сил у спільному полі взаємодії через намагання реалізувати одну, спільну мету, яку досягти може лише одна зі сторін. Різновидами конфліктної мовленнєвої ситуації є суперечка, сперечання, лайка, сварка, бійка тощо [13, с. 399]. В умовах конфлікту мовці порушують принципи ввічливості й співробітництва, намагаються утвердити свою перевагу над суперником і надають негативну оцінку діям адресата. Учасники конфліктної комунікації використовують комплекс засобів для досягнення переваги над суперником, удаючись до вербальної або фізичної агресії [3, с. 147, 150].

Аналіз конфронтаційних жанрів науковці зазвичай здійснювали на матеріалі художніх творів, де пряма мова мовця супроводжується коментарями оповідача, що власне і дає змогу чіткіше зрозуміти інтенції мовця. Якщо говорити про політичний дискурс, то причина конфронтації тут відома наперед: завоювання симпатій (опозиція) й утримання влади (влада). Аналіз саме живого мовлення, на нашу думку, краще розкриватиме ситуацію конфлікту, що розгортається, на тлі суспільно-політичних подій.

Для оптимальної реалізації дискурсивної стратегії та досягнення глобальної мети спілкування обираються відповідні тактики – інтенційно однорідні лінії поведінки комуніканта, що застосовуються заради досягнення стратегічного перлокутивного ефекту [4].

В українському політикумі за останні роки склалося чітке розмежування між владою та опозицією. Головною метою обох політичних таборів є завоювання й утримання симпатій виборців, тому діалог опонентів найчастіше презентує суперечку. Проаналізувавши політичні ток-шоу в прямому ефірі, зокрема такі як «Республіка з Анною Безулик» та «Шустер Live», попередньо можемо описати найпоширеніші стратегії конфронтації: дискредитація через звинувачення і докір, стратегія підігрування і стратегія підкорення.

Дискредитація партнера через звинувачення та докір – найпоширеніша стратегія українських політичних діячів під час політичних дуелей на телебаченні чи передвибірчих дебатах.

Ви знаєте, в моїх правилах не переходити на особистості, та я думаю, що досить дивний вибір для «Партії регіонів», що сьогодні її позицію представляє Дмитро Володимирович [Табачник]. Тому що в 91 році він точно не належав до тих людей, які вітали незалежність. Я пам'ятаю тоді публікації Дмитра Володимировича і проти синьо-жовтого прапора, і проти тризуба, ми вже опускаємо майбутні роки (А. Шевченко, БЮТ).

Цей докір побудовано на протиставленні «не в моїх правилах, але...». Це своєрідний виклик до дискусійного бар'єру, означення співрозмовника як людину з протилежними поглядами апріорі.

Стратегія дискредитації найкраще реалізується у **риторичних запитаннях** до опонентів. Сформулювати аргументовану відповідь на такі запитання неможливо, тим часом вони стають інструментом привернення аудиторії на свій бік.

Пане Олійник! Так де правда? Ви коли перестанете брехати українському народу? І дурить нас всіх тут? (А. Яценюк, «Фронт Змін»)

Пане Олійник, які дві точки зору?! Ми що тут сліпі? Які дві точки зору? Ви юрист, ви ще виправдовуєте такі речі? Ви маєте нахабство таке говорити? (О. Тягнибок, ВО «Свобода»)

Доволі часто стратегії, що реалізуються конфронтаційними тактиками, перетворюються на некеровану суперечку, коли хтось із учасників дискусії перебиває іншого контраргументами та обвинуваченнями, ігноруючи спроби модератора ток-шоу передати хід опонентів. Ми зафіксували суперечку, в якій брали участь четверо політиків, причому говорили вони одночасно, обурюючись та звинувачуючи одне одного.

Типовою для контраргументації є стратегія підігрування, що реалізується через тактику схвалення, згоди з опонентом, але часткової. Повна згода означатиме капітуляцію, тому політичні діячі вдаються до критики методів, підходів у послідовності дій опонента:

Я багато в чому згоден. Я думаю, що знецінювати цей 21 рік було б неправильно. Я думаю, що головне, що ми з '91 року знаємо, що та влада, що не справляється зі своєю роботою рано чи пізно розсиплеться (А. Шевченко, БЮТ).

Заклик до згоди може стати прихованим контраргументом:

Ми звернулися до Генеральної Прокуратури, але, на жаль, пане Володимире, ми з вами знаємо відповідь: буде написано, що захисники української мови порушували права (І. Геращенко, НУНС).

Реалізація стратегії підкорення проявляється в тиску на опонента, що є своєрідним закликом до зміни поведінки. Приклади тактик такої стратегії доводять, що вона спрямована на аудиторію та має значний маніпулятивний потенціал:

Так не буде Пане Президенте! Буде так, як сказав народ України! Україна проти Януковича, бо він основна людина, яка несе відповідальність за те, що сьогодні відбувається в країні (А. Яценюк, «Фронт Змін»).

Характерною рисою поведінки опонентів є використання іронії, насмішки. Наприклад:

1. *Міліція і прокуратура недофінансовується – знають всі народні депутати* (В. Олійник, «Партія Регіонів»).

2. *Лікарі дофінансовуються! Вчителі дофінансовуються!* (І. Геращенко, НУНС)

Часто в українському політичному мовленні іронічні висловлення в бік опонента не обмежуються сферою політичної діяльності, а набувають особистого характеру:

Сидить юрист, колісь голова Черкас, такий собі український хлопака з Шевченкової землі і отаку маячню тут тороче! (О. Тягнибок, ВО «Свобода»)

Отже, аналізований матеріал засвідчує активне використання політичними діячами конфронтаційних тактик. Конфронтація, що може перетворитися на конфлікт, є невід'ємною складовою політичного дискурсу, особливо в жанрі публічного мовлення. Детальнішого розгляду потребує питання розвитку політичної культури в Україні, яка безпосередньо пов'язана з культурою політичного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейченко О. І. Лексико-фразеологічна основа текстів політичних дискусій (на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / О. І. Андрейченко. – К., 2006. – 25 с.
2. Белецька А. В. Лексична сугестія публіцистики друкованих ЗМІ України дискурсу політичного протистояння 2004–2006 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунік.: спец. 27.00.01 / А. В. Белецька. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – 14 с.
3. Бердюгина А. А. Гендерная характеристика конфликтных реплик в диалоге / А. А. Бердюгина // Человек лживый / Номо Менах: Игра с личностью или игра со смыслами. – М.; Тверь: Золотая буква, ИЯ РАН, ТвГУ, ТГСХА, 2004. – С. 144–154.
4. Верещагин Е. М. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина, 1999. – 84 с.
5. Дацишин Х. П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Х. П. Дацишин. - Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 19 с.
6. Дерпак О. В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 / О. В. Дерпак. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 16 с.
7. Зинченко Я. Р. Коммуникативные стратегии в дискурсе Гельмута Коля / Я. Р. Зинченко // Стратегии коммуникативного поведения: Матер. докл. Междунар. науч. конф.: в 3 ч. – Минск, 2001. – Ч. 1. – С. 35–37.
8. Золотарева Ю. А. О дефиниции термина «Языковое преступление» [Электронный ресурс] / Ю. А. Золотарева. – Режим доступа: http://journals.uspu.ru/i/inst/ling/ling37/ling37_32.pdf
9. Кара-Мурза Е. С. Лингвистическая экспертиза как процедура политической лингвистики [Электронный ресурс] / Е. С. Кара-Мурза // Политическая лингвистика - 2009. - № 1 (27). - С. 47–71. – Режим доступа: http://journals.uspu.ru/i/inst/ling/ling27/ling_27_05.pdf
10. Онуфрив С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / С.Т. Онуфрив. – К.: КНУ ім.Т.Г. Шевченка, 2005. – 16 с.
11. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / В. В. Петренко. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. – 14 с.
12. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.01.08 / К. С. Серажим. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. – 23 с.
13. Фадеева О. В. Конфлікт і згода в мовленнєвому спілкуванні. Сучасний стан лінгвістичних досліджень / О. В. Фадеева // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць. – К.: КНЛУ, 2002. – Вип. 8. – С. 338–342.
14. Brown G., Yule G. Discourse Analysis. Cambridge, 1983. [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.scribd.com/doc/38859235/Discourse-Analysis-by-Gillian-Brown-George-Yule>

Стаття присвячена дослідженню конфронтаційних тактик в українському політичному дискурсі. На матеріалі публічного мовлення українських політичних діячів схарактеризовано основні засоби стратегій та тактик конфронтації, які мають значний маніпулятивний вплив на аудиторію.

Ключові слова: політичний дискурс, публічне мовлення, конфронтація, стратегія дискредитації.

The article is devoted to confrontational tactics in the Ukrainian political discourse. Based on public speech of Ukrainian politicians the basic means of strategies and tactics of confrontation with significant manipulative effect on the audience are characterized.

Key words: political discourse, public speech, confrontation, strategy of discrediting.